

Дмитро Михайлович Артеменко
магістр, здобувач, сертифікований
оцінювач Всесвітньої асоціації оціночних
організацій «WAVO-WRV»
ORCID 0000-0003-4947-2175
e-mail: D.artemenko@akoexpert.com.ua,

Оксана В'ячеславівна Шинкарюк
канд. екон. наук, докторант
ORCID 0000-0002-3004-0404,

Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолинського, м. Київ,

Василь Федосійович Столяров
д-р екон. наук, професор
ORCID 0000-0002-4399-7117
e-mail: stolyarovvf@ukr.net,

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ¹

Вступ. Розглядаючи методологію як сукупність знань про принципи функціонування і розвитку системи формування комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність автори дослідження вважають головним серед них принцип цілісності його складових. З одного боку – це забезпечення їх органічного цілого, а, з іншого боку – одночасного розгляду їх як діалектично розділеної єдності. Ці складові визначаються автономно згідно нормативно-правової компетентності регуляторних органів, але діють у системно-гармонізованому взаємозв'язку.

Комплексність регуляторного впливу вбачається у врахуванні регуляторним актом, по-перше економічних нормативів Національного банку України; по-друге, аналітико-експертних висновків Міністерства фінансів України щодо агрегатів фінансової стійкості банків: абсолютна стійкість, нормальна стійкість, аномальна стійкість, кризова стійкість; по-третє, узгоджених між Національним банком України (НБУ) і Міністерством фінансів України (Мінфіном) адресних конкретних заходів впливу на підставі типових напрямів регулювання, регламентованих державою.

Післявоєнне відродження національної економіки повинно базуватись на стабільній і надійній діяльності вітчизняної банківської системи. Тому економіко-статистичну методологію результативності функціонування і ефективного розвитку українських банків доцільно вдосконалювати враховуючи стратегічні помилки і тактичні промахи інформаційно-методичного забезпечення державного регулювання банківської діяльності у минулому. Ці шляхи вбачаються в економіко-статистичному аналізі минулої практики вико-

ристання важелів індикативного регуляторного впливу НБУ на діяльність банків.

На початок 2014 року банківський сектор України налічував біля 180 банків. Протягом наступних п'яти-семи років ринок банківських послуг залишили понад 100 вітчизняних банків, зокрема і такі системоутворюючі республіканську банківську сферу, як: ПАТ «КБ «Надра», АТ «Банк «Фінанси та кредит», АТ «Дельта банк», АТ «Брокбізнесбанк», АТ «ВТБ Банк» та інші.

Одним з джерел формування ризиків настання банкрутства банків, на наш погляд, стали несвоечасні регуляторні дії НБУ, або взагалі його бездіяльність. Крім того, монополізація НБУ регулювання банківської діяльності тільки за допомогою економічних нормативів не сприяла становленню громадського нагляду і контролю українським суспільством.

В Україні протягом III кварталу 2020 р. один банк було визнано неплатоспроможним і ліквідовано. Наприкінці вересня залишилося 74 платоспроможних банки. Частка держбанків, включаючи Приватбанк, залишалася стабільно на високому рівні 53,5%, а в депозитах населення – 60,6%. Частка чистих активів найбільших 20 банків становила 92,1%, а непрацюючі кредити – 45,6% кредитного портфеля [1].

Національний банк України очікував подальшого погіршення якості кредитних портфелів і зростання відрахувань у резерви, проте на той час все ще складно було дати точні оцінки можливих кредитних збитків банківського сектору внаслідок поточної кризи, викликані пандемією. Із серпня 2020 р. тривали тестові розрахунки коефіцієнта чистого стабільного фінансу-

¹ Продовження. Початок див. статтю: Артеменко Д. М., Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Моніторинг та оцінювання складових регуляторного впливу держави на банківську діяльність. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 3(73). С. 9-25.
DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-9-25](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-9-25).

вання (NSFR). За їх результатами національний регулятор намічав затвердити початкове мінімальне значення нормативу, якого банки мали б дотримуватися з 2021 р. Чинний норматив короткострокової ліквідності (Н6) застосовуватиметься паралельно із NSFR, а з часом чого його також було намічено скасувати [1].

На протязі 2020 р. два банки були визнані неплатоспроможними у зв'язку з невиконанням нормативів капіталу. Тож наприкінці року працювало вже 73 платоспроможних банки. Хоча частка державних банків у чистих активах протягом року скоротилася на користь приватних, більше половини активів сектору все ще належали державним банкам. Наприкінці року двадцять найбільших банків мали понад 90% активів сектору [2].

Обмежувальні заходи для бізнесу, як спосіб стримання поширення пандемії, спричинили фінансові труднощі для окремих позичальників банків у першому півріччі 2021 р. Це негативно вплинуло на якість обслуговування кредитів, а отже, зумовило потребу в додатковому формуванні резервів банками. Щоб упевнитися, що заявлена банками якість кредитного портфеля відповідає дійсності, Національний банк України намітив проведення оцінки якості активів банківського сектору, а 30 банків додатково провели стрес-тестування [2].

Результати розгляду і розкриття організаційно-економічної сутності регуляторного впливу держави на діяльність банків засвідчують необхідність і доцільність формування комплексного регуляторного впливу який би включав не тільки економічні нормативи індикативного регулювання, а й провідні індикатори і цільовий критерій регуляторного впливу та відповідні конкретно-адресні заходи впливу.

Саме за цими складовими комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків доречно проводити їх рейтингові оцінки аналітиками-експертами Мінфіну України, а також фахівцями Незалежної Асоціації банків України як громадською організацією.

У 2021 році Наглядова рада Незалежної Асоціації банків України дослідила «50 провідних банків України» з визначенням їх рейтингових місць за показниками кількості номінацій, в яких банк взяв участь та за фінансовими показниками і масштабами діяльності (за підсумками 2020 року): кількість відділень; кількість банкоматів (у т.ч. депозитних); обсяг наданих кредитів; обсяг залучених від клієнтів коштів; розмір статутного капіталу; чистий прибуток.

Але десятий, ювілейний, щорічний рейтинг українських банків також не включав результати моніторингу та оцінювання рівня фінансового стану банків і ступеня ризиків вірогідності настання їх банкрутства як можливих провідних індикаторів комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків.

Тобто, не була приділена увага не тільки національним регуляторам, а й громадським організаціям щодо публічного моніторингу та оцінювання динаміки ринкової вартості банків як способу суспільного нагляду і контролю їх діяльності.

Національний регулятор банківської діяльності з 2021 року в межах пруденційного нагляду додатково до нормативу короткострокової ліквідності (Н6) увів коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR). Але, розгортання кризового стану в банківській сфері обумовило необхідність визнання провідними індика-

торами фінансової стійкості банків також рівень їх фінансового стану і ступінь ризику настання банкрутства, а цільовим критерієм комплексного регуляторного впливу – динаміку ринкової вартості банків як їх інтегральну характеристику на ринку банківських послуг національної економіки.

Оцінка фінансової стійкості банку в масштабі реального часу слугує саме тим виміром, результати якого стають підставою обґрунтування комплексного регуляторного впливу шляхом прийняття рішень національним регулятором у банківській сфері в системі індикативного регулювання не тільки НБУ, а й тимчасовою адміністрацією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо: вживання заходів на підтримку його фінансового стану адекватного діючим ринковим умовам; обґрунтування стратегії та тактики поведінки банку на ринку фінансових послуг; більш точного з'ясування ризиків взаємодії з контрагентами; про проведення санації, злиття, поглинання чи ліквідацію банку.

Якщо прогнозна динаміка фінансового стану стабільна або позитивна, то це засвідчує результативність індикативного регуляторного впливу на його діяльність. Напроти, негативна динаміка фінансового стану банку вимагатиме запровадження заходів, спрямованих на підтримання його ліквідності та адекватності капіталу.

Використання діапазону значень рівня ймовірності банкрутства, який є оберненою величиною до інтегрального показника фінансового стану банку, дозволить більш диференційовано визначати групи і класи банків за рівнем фінансового стану та групи і класи банків за ризиком банкрутства. При цьому ознаки визначення рівня фінансового стану банку стають адекватними агрегатним критеріям визначення їх фінансової стійкості: високий – абсолютна стійкість; достатній – нормальна стійкість; критичний, або нестійкий – аномальна стійкість; недостатній – кризова стійкість (табл. 1).

Розроблена авторами з використанням методів дискримінантного аналізу еталонна матриця провідних індикаторів рівня фінансового стану і ступеню ризику настання банкрутства як вихідна складова методичного забезпечення комплексної фінансової оцінки ринкової вартості банків, дозволяє уникати помилок при обранні методичного підходу і методів розрахунку ринкової вартості конкретного банку та виявляти потенційні, проблемні, кризові і банки-банкрути для здійснення адресно конкретних заходів регуляторного впливу держави на банківську діяльність.

Постановка проблеми, предмет і методи дослідження, мета статті. Головними причинами банкрутства установ у сфері банківського бізнесу є, з одного боку, зниження рівня рентабельності комерційних банків при посиленні нормативних вимог регулятора – центрального банку – Національного банку України. З іншого боку – втрата комерційними банками довіри своїх клієнтів із-за зміни пріоритетів споживачів банківських послуг у бік підвищення запитів до більшої транспарентності та надійності банків. В Україні з 2014 року наявні об'єктивні тенденції постійного кризового стану банківського бізнесу.

В таких умовах зростає увага до методів оцінки надійності (стійкості) комерційних банків, їх поточного та прогнозного фінансового стану, реальних можливостей здійснення операцій кредитування, ін-

Еталонна матриця провідних індикаторів формування комплексного регуляторного впливу на банківську діяльність

Група та вид банку за фінансовим станом		Клас банку за рівнем фінансового стану	Діапазони значень інтегрального показника фінансового стану ¹	Рівень фінансового стану	Заходи регуляторного впливу	Група банку за ризиком банкрутства ²		Клас банку	Діапазони значень рівня ймовірності банкрутства ³	Ступінь ризику настання банкрутства
1	Стійкі	Високий	0,94-1,00	Задовільний	Моніторинг індикаторів і тестування економічних нормативів	1	Мінімальний	Стресостійкий	0,00-0,06	Допустимий
2	Стабільні	Достатній	0,88-0,93		Моніторинг і перегляд економічних нормативів	2	Помірний	Надійний	0,07-0,12	
3	Проблемні	Критичний	0,70-0,87		Переоцінка активів банку (кредитів та портфелю цінних паперів)	3	Значний	Аномальний	0,13-0,20	
4	Кризові	Недостатній	0,02-0,69	Незадовільний	Введення куратора банку для контролю активних операцій	4	Суттєвий	Ненадійний	0,21-0,98	Недопустимий
5	Банкрути	Дефолтний	0,00-0,01		Введення тимчасової адміністрації	5	Максимальний	Низький	0,99-1,00	

¹ Інтегральний показник фінансового стану банку визначено як обернену величину до рівня ймовірності його банкрутства.

² Група банку за ризиком банкрутства визначена на підставі діапазону значень коефіцієнта дефолту для банків-боржників згідно Постанови Національного банку України від 30.06.2016 р. №351 (з доповненнями і уточненнями).

³ Рівень ймовірності віднесення до групи банків-банкрутів розрахований на основі дискримінантних моделей оцінювання їх діяльності.

Систематизовано авторами.

вестування та залучення грошових коштів фізичних і юридичних осіб. Інтегральною характеристикою поточного та перспективного стану комерційних банків на фінансовому ринку національної економіки, стає їх динаміка ринкової вартості.

Відомо, що згідно Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» ринкова вартість це вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем. Особливостями розрахунку ринкової вартості стає врахування найбільш ефективного використання нормальної умови продажу [3].

В свою чергу, оцінка ринкової вартості комерційного банку в масштабі реального часу слугує саме тим індикатором, рівень та динаміка якого стає підставою обґрунтування та прийняття рішень власниками, менеджерами та інвесторами щодо: вживання заходів на підтримку адекватного ринковим умовам його фінансового становища; прогнозування його подальшого розвитку, обґрунтування стратегії та тактики поведінки на ринку банківських послуг; більш точного з'ясування ризиків взаємодії з контрагентами; прозлиття або поглинання, ліквідацію чи проведення оздоровчих процедур.

В зв'язку з цим методико-прикладне забезпечення оцінки вартості комерційного банку в післявоєнний період повинно мати системний характер, який вбачається, насамперед, у врахуванні його поточного та прогнозованого рівня фінансового стану та

ступеню ризику настання банкрутства. Доцільно диференціювати методичні підходи і методи оцінки вартості комерційного банку в залежності від динаміки провідних індикаторів його фінансової стійкості і стабільності.

Базисною-ключовою, прикладною проблемою визначення комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність стало обґрунтування сутності і змісту принципу цілісності його структурних складових: економічних нормативів індикативного регулювання НБУ, аналітико-експертних висновків Мінфіну щодо рівня фінансового стану і ступеню ризику настання банкрутства банків, а також узгоджений між цими державними органами регулювання діяльності банків адресно-конкретних заходів забезпечення подальшої фінансової стійкості і стабільності банківської діяльності.

Предмет аналітичного дослідження статті складають вихідні положення, логістичні і алгоритмічні формування комплексного регулятивного впливу на банківську діяльність. В дослідженні використанні наступні методи: історичний; гіпотетико-дедуктивний; дискримінантного аналізу і моделювання; систематизації, групування і класифікації; емпіричного узагальнення і теоретичного переосмислення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні цілісності комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків в органічній єдності складових, що забезпечується процесами і процедурами його формування.

Обґрунтування комплексності регуляторного впливу держави на банківську діяльність (як об'єкт дослідження) базується на наступній «трьох етажній» класифікації його складових та результатах їх взаємодії.

В контексті сутності і змісту «цілісності комплексного впливу» як філософської категорії пізнання реальності, моніторинг і оцінювання його складових передбачає розгляд трьох груп показників фінансової стійкості і стабільності банків.

Вищий, «третьої поверх» – це кінцевий, результуючий показник – ринкова вартість банку. Другий поверх «етажної класифікації» – це первинні причини формування кінцевого результату – економічні нормативи НБУ. Фундаментально-базовий перший поверх «етажної класифікації» показників фінансової стійкості і стабільності банків – це вторинні причини виникнення банківської діяльності – рівень фінансового стану і ступень ризику настання банкрутства.

Доцільним стає також розгляд економічних нормативів індикативного регулювання НБУ як конституючих умов діяльності банків, а рівень їх фінансового стану і ступеня ризику настання банкрутства – як неконституючих умов діяльності банків. Перші умови регламентують фінансову стійкість і стабільність банків, розкриває тим самим прямі причинно-наслідкові зв'язки економічних нормативів НБУ з ринковою вартістю банків. Другі неконституючі умови діяльності банків характеризують гармонійні пропорції важелів системної взаємодії складових фінансової стійкості і стабільності, опосередковано розкриваючи реальні можливості формування і отримання об'єктивних кінцевих результатів – динаміки ринкової вартості банків.

Комплексність регуляторного впливу держави на банківську діяльність передбачає обов'язковість врахування конституючих і неконституючих умов. Вибір адресних конкретних заходів регуляторного впливу держави на банківську діяльність доречно визначати за ознаками агрегатних критеріїв фінансової стійкості і стабільності банків з використання спроектованої еталонної матриці їх ранжування за групами і класами (див. табл. 1).

Виклад основного матеріалу дослідження: стислий аналіз методичних підходів і методів оцінювання цільового критерія результативного впливу. Науковою проблемою формування комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків є визначення методичних підходів і методів оцінювання їх ринкової вартості як цільового критерію впливу за стабільною та позитивною динамікою.

Організаційно-економічна сутність комплексного регуляторного впливу на банківську діяльність частково проглядається у Національних стандартах оцінки вартості №№ 2-4, в яких набули розвитку методичні підходи до оцінки нерухомості, цілісних майнових комплексів, паїв, цінних паперів, майнових прав та об'єктів інтелектуальної власності.

Згідно Національного стандарту №2 «Оцінка нерухомого майна», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1442 від 28.10.2004 р., «дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи

дохід від його можливого перепродажу», а «витратний підхід передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим коригуванням їх на суму зносу з дотриманням принципів корисності і заміщення» [4].

Порівняльний методичний підхід до оцінки ринкової вартості банку як цільового критерія регуляторного впливу держави на діяльність банків ґрунтується на результатах аналізу цін продажу на подібне майно та проводиться з дотриманням принципів заміщення та попиту і пропонування [4].

Виходячи з ґносеологічного аналізу різноманітних поглядів на трактування вартості, можна констатувати про необхідність визначення вартості як ринкової оцінки певної речі (банків та їх активів), що враховує і трудові витрати, і корисність послуги в оцінці її споживачем, і рідкість блага, а також співвідношення попиту і пропозиції.

Використання майнового підходу до оцінки ринкової вартості активів банку забезпечує визначення різниці між вартістю відновлення активів та зобов'язань на бухгалтерському балансі. Але, в результаті отримані оцінки вартості не враховують нематеріальні складові, зокрема гудвіл, а також вартість позабалансових активів та зобов'язань. Крім того, застосування даного підходу не враховує також потенційне зростання активів.

Систематизація методів оцінки ринкової вартості банків як цільового критерія комплексного регуляторного впливу на їх діяльність в межах відповідних підходів представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Методичні підходи і методи оцінки критерія регуляторного впливу держави на банківську діяльність

Методичний підхід	Методи
Доходний	Капіталізації доходу
	Дисконтування грошових потоків
Майновий (витратний)	Накопичення чистих активів
	Заміщення
	Ліквідаційної вартості
Порівняльний	Ринку капіталів
	Угод
	Галузевих коефіцієнтів
Опціонний	Блека-Шоулза
	Ольсона

Складено авторами за [5].

Застосування порівняльного підходу до оцінки акцій банку проводиться з використанням мультиплікаторів по банкам, що торгуються на торговельних фондових майданчиках. Але вони є обмеженими за частотою здійснення та обсягами торгів. Це не дає змоги встановити, чи ціна продажу є ринковою.

Крім того, мультиплікатори по більшості українських банків мають значний діапазон значень, потенційно відображаючи індивідуальну ситуацію кожного банку (включаючи рівень ризику портфелю банку, рівень ліквідності банку, тощо), яка не може бути коректно відображена в аналізі [4].

Тобто, оцінка банківського бізнесу по динаміці ринкової вартості банків може відбуватися на основі будь-якого з трьох методичних підходів, інституційованих з 2004 року Постановою Кабінету Міністрів

України № 1655 від 29.11.2006 року «Оцінка цілісних майнових комплексів», [5]:

1. Доходний підхід (з англ. *income approach*) – сукупність методів оцінки вартості об'єкта, спрямованих на визначення очікуваних доходів від об'єкта оцінки (відповідає теорії корисності);

2. Витратний підхід (з англ. *asset based approach*) – сукупність методів оцінки вартості об'єкта, направлених на визначення витрат з відновлення або заміщення об'єкта оцінки (відповідає трудовій теорії вартості);

3. Порівняльний, або ринковий підхід (з англ. *market approach*) – сукупність методів оцінки вартості об'єкта, що передбачають порівняння об'єкта оцінки

з аналогічними об'єктами (відповідає принципу попиту-пропонування).

Доцільність застосування доходного, витратного і порівняльного підходів в оцінці ринкової вартості банку або його активів залежно від мети оцінки, особливостей банківського бізнесу, а також стану ринку, на якому його представлено, обґрунтовано в дослідженнях О. Г. Мендрула [6]. Але сам по собі кожен методичний підхід до оцінки цільового критерію регуляторного впливу на банківську діяльність має суто індивідуальні особливості і чітко обмежену сферу застосування (табл. 3).

Таблиця 3

Переваги й недоліки окремих підходів до оцінки цільового критерія регуляторного впливу на банківську діяльність

Підходи	Переваги	Недоліки
Доходний	Враховує майбутні очікування	Трудомісткість прогнозування
	Враховує ефективність використання активів	Порівняно високий ступінь інформаційної невизначеності (усі умови динаміки зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовищ зведені лише в одному виразнику - ставці дисконтування)
	Обмежено, ринковий аспект (через ставку дисконту)	Результати мають імовірнісний характер (розширення горизонту прогнозування збільшує похибку)
	Враховує змінність інформації	
Порівняльний (ринковий)	Порівняно найбільшою мірою враховує ринкову ситуацію	Не враховує майбутні очікування
	Враховує поточну ефективність використання активів	Точність результатів оцінки обернено пропорційна до розмірів аналітичної вибірки, а отже, вимагає використання великої кількості об'єктів-аналогів
		Труднощі формування зіставної аналітичної вибірки Точність результатів залежить від поточного стану ринку, в умовах якого функціонує банк
Витратний (майновий)	Застосовується для банків з незадовільним ступенем ризику банкрутства (не враховує: майбутні очікування, ринковий аспект, ефективність використання активів)	Значна похибка при оцінці вартості нематеріальних активів (ліцензії, гудвіл та ін.) Застосування цього підходу може призвести до суперечливого результату – розрахована вартість оціненого банку буде від'ємною за наявного ринкового попиту на його акції
Опціонний	Враховує динаміку розвитку банку і очікування інвесторів	Підвищення ризику веде до збільшення ринкової вартості, що обмежує застосування в кризових умовах
	Дозволяє оцінювати доцільність обраних менеджментом стратегій і всіх можливостей банку у мінливих економічних умовах	Точність результату залежить від правильності відображення вартості активів в балансі банку
	Може бути використаний для оцінки ринкової вартості саме банків	
	Не вимагає великих витрат часу для збору і обробки інформації.	

Складено Д. М. Артеменком [7].

Крім того серед вказаних методичних підходів до оцінки ринкової вартості банку виділяється підхід, який детально розкритий Т. В. Момот – оцінка опціонних активів. У більшості фахових джерел цей підхід виокремлюється від вищенаведених загальноприйнятих підходів [8].

Інші дослідники в межах концепції оцінки вартості майна розглядають лише найпоширеніші підходи: ринковий, доходний і витратний. Зокрема, на «триєдності» оціночних підходів наголошує Г. І. Мікерін [9, с. 42], думку якого поділяють О. Г. Мендрул, О. Ю. Харитонов і А. В. Пластинін.

На сьогодні в законодавстві України в сфері оцінювання ринкової вартості майна і майнових прав також закріплено методичні підходи: доходний (прибутковий); витратний (майновий); порівняльний (ринковий). Ці три підходи до оцінки вартості майна та майнових прав застосовує Американська громада оцінщиків (ASA). Українське законодавство уособлює досвід розвинених країн і також визначило ці підходи основними.

Застосування мультиплікаторів по банкам іноземних країн також має ряд обмежень, зокрема, очікуванні темпи росту відповідних показників по таких

банках значно відрізняються від очікуваних темпів росту аналогічних показників по українських банках.

На основі дохідного підходу інвестори приймають рішення про вкладення капіталу в той чи інший бізнес, у тому числі і банківський, орієнтуючись на величину доходу, який передбачається одержати в майбутньому.

Відповідно до Національних стандартів оцінки дохідний підхід являє собою сукупність методів оцінки вартості об'єкта оцінки, заснованих на визначенні очікуваних доходів від об'єкта оцінки.

Поєднання в собі переваг кожного з зазначених підходів (дохідного, витратного і порівняльного) доцільно більш активно застосовувати використовуючи метод реальних опціонів, який враховує динаміку розвитку банку і очікування інвесторів. Опціонний метод не вимагає великих витрат часу для моніторингу статистичної бази, що дозволяє його використовувати при експрес-аналізі для підготовки і прийняття нових регуляторних рішень.

Виходячи з викладеного, про результативність і ефективність регуляторних рішень можна буде судити через динаміку зміни ринкової вартості банку як цільового критерія комплексного регуляторного впливу. Так, якщо динаміка цільового критерія регуляторного впливу держави на діяльність банків стабільна позитивна, то це засвідчує його результативність. Напроти, негативна динаміка ринкової вартості банку вимагатиме запровадження невідкладних заходів, які повинні бути спрямовані на підтримання, насамперед, ліквідності та адекватності капіталу банку.

Крім того, слід підкреслити, що оцінку опціонів до стандартних підходів законодавчо не закріплено, зокрема Постановою Уряду № 1440 від 10.09.2003 р. «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [3]. Положення цієї Постанови не враховують В. П. Попков і О. В. Євстаф'єва [10, с. 87].

В цьому зв'язку можна припустити, що непоширеність опціонної оцінки в практиці оцінки ринкової вартості вітчизняного бізнесу і, як наслідок, невизнаність її як окремого оціночного підходу зумовлені переважно відсутністю донедавна опціонних інструментів на національному фондовому ринку.

Зокрема, запровадження опціонних інструментів у торгівлю на найбільших фондових біржах – «Першій фондовій торговельній системі» та «Українській біржі» – відбулося одночасно, ще у травні-червні 2010 року.

Стисло розглянуті нормативно-правові основи і методи оцінки ринкової вартості банку, як цільового критерія комплексного регуляторного впливу на його діяльність, що отримали визнання в сфері банківських послуг, включають такі основні етапи застосування:

1. Вибір підходів та методів оцінки;
2. Збір та аналіз інформації, необхідної для проведення оцінки відповідно до обраного методу та здійснення необхідних розрахунків;
3. Узагальнення і узгодження результатів застосування підходів до оцінки та визначення підсумкової величини ринкової вартості банку.

На жаль, у вітчизняній практиці інституціонального регулювання оцінки ринкової вартості банків та їх активів, є непоодинокі випадки маніпулювання інформацією у статистичних звітах. До таких операцій можливо віднести: операції із залучення міжбанківсь-

ких кредитів на ностро рахунки банку кредитора, що збільшує активну базу, та тим самим збільшує значення нормативу миттєвої ліквідності; перерахування коштів афілійованих юридичних осіб на депозитні рахунки з достроковим розірванням (як правило на наступний робочий день) депозитної угоди та повернення коштів на поточні рахунки.

Методика відстеження результативності регуляторного акту, прийнятого Національним банком України, як і Методика підготовки аналізу регуляторного впливу, затверджуються спільно Кабінетом Міністрів України і Національним банком України. Класифікація заходів з відстеження результативності регуляторного впливу держави на діяльність банків за ознаками агрегатного критерія визначення їх фінансової стійкості, як робоча гіпотеза дослідження, представлена в табл. 4.

Таблиця 4

Класифікація заходів з відстеження результативності регуляторного впливу держави на діяльність банків

Фінансова стійкість	Агрегатний критерій	Заходи регуляторного впливу
Висока	Абсолютна стійкість	Моніторинг індикаторів і тестування економічних нормативів
Достатня	Нормальна стійкість	Моніторинг індикаторів і перегляд економічних нормативів
Критична	Аномальна стійкість	Переоцінка активів банку (кредитів та портфелю цінних паперів)
Недостатня	Кризова стійкість	Введення куратора банку для контролю активних операцій
Дефолтна	Незадовільна стійкість	Введення тимчасової адміністрації

Систематизовано авторами.

Згідно правового поля України відстеження регуляторного впливу держави на діяльність банків може здійснюватися шляхом використання статистичних даних та даних наукових досліджень і соціологічних опитувань [11, ст. 10].

На жаль, Національний банк України контролює тільки економічні нормативи діяльності банків. Провідні індикатори комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків шляхом оцінки рівня їх фінансового стану та ступеню ризику настання банкрутства щорічно не визначаються, не зважаючи на необхідність здійснення повторного відстеження результативності регуляторного впливу при проведенні його аналізу.

Українська практика механізму реалізації регуляторної політики держави на діяльність банків засвідчила, що незважаючи на контроль Національним банком України економічних нормативів їх діяльності, деякі з них були визнані банкрутами. Головною причиною банкрутства банків об'єктивно слід визнати відсутність принципу комплексності виміру регуляторного впливу в системі принципів регуляторної політики держави.

Результати дослідження формування комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків. Логістика побудови комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність – динаміку ринкової вартості банку – починається зі здійснення якісного аналізу його фінансового стану з визначенням ризику настання банкрутства для віднесення його до групи банків з задовільним або незадовільним рівнем фінан-

сового стану та допустимим чи недопустимим ступенем ризику настання банкрутства з подальшим вибором певного методичного підходу і методів для визначення його ринкової вартості як цільового критерію впливу (табл. 1).

Загальна логічна схема формування цільового критерія комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність наведена на рисунку.

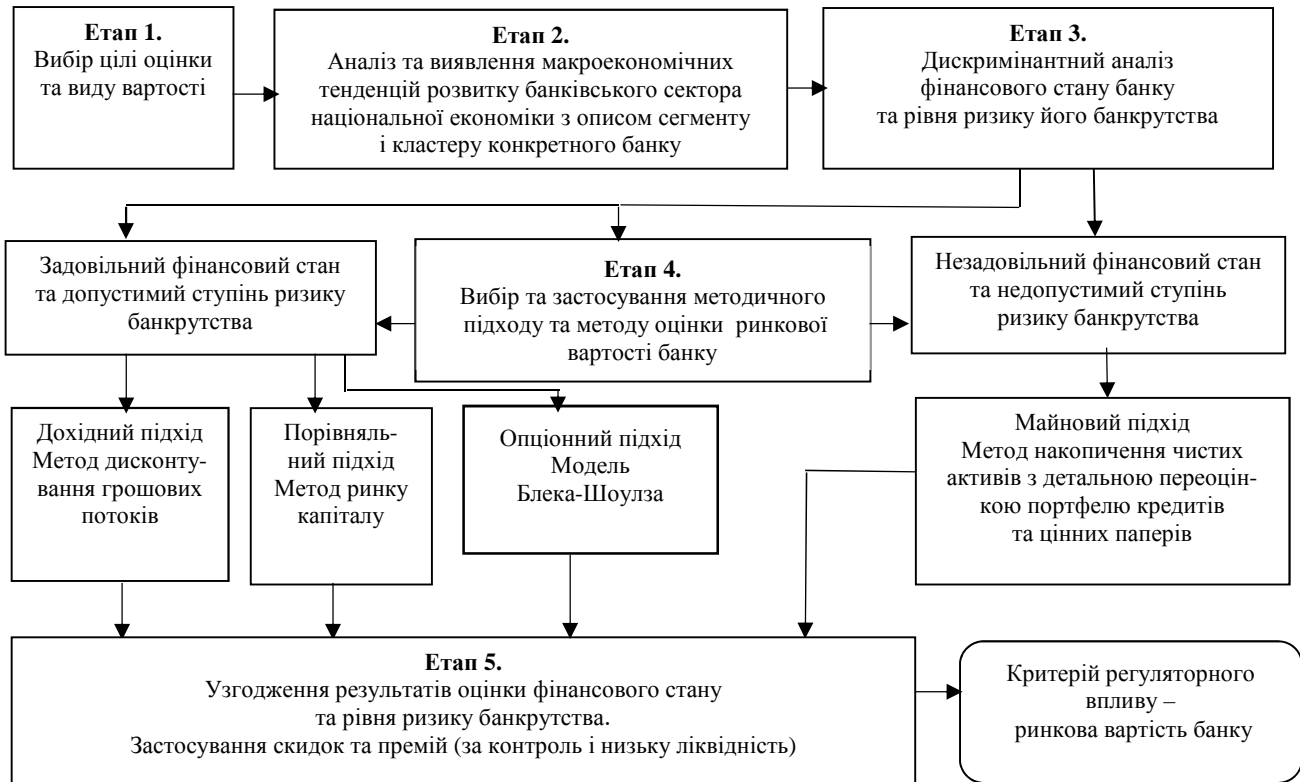

Рисунок. Структурно-логічна схема формування цільового критерія комплексного регуляторного впливу
Авторська розробка.

На першому етапі формування комплексного критерія регуляторного впливу проводиться вибір цілі оцінювання і виду вартості, на другому етапі – аналіз поточного стану і надання характеристики макроекономічних тенденціям розвитку банківського сектору з описом сегменту і кластеру банку. Здійснюючи аналіз діяльності банку на другому етапі формування комплексного регуляторного впливу необхідно враховувати те, що майже всі значення економічних нормативів, які контролює НБУ, навіть у збанкрутілих банків, як правило, знаходились в межах допустимих значень.

На третьому етапі формування комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність здійснюється дискримінантний аналіз рівня фінансового стану банку та ступеня ризику настання його банкрутства.

На четвертому етапі формування комплексного критерія регуляторного впливу держави на банківську діяльність обирається методичний підхід для визначення ринкової вартості банку, а на п'ятому етапі – узгодження результатів та застосування скидок та премій (за контроль і низьку ліквідність).

Заключним п'ятим етапом є узгодження результатів локальних оцінок за різними методичними під-

ходами в інтегральне значення, яке враховує частку кожного з них в залежності від обсягу та якості вихідної інформації з подальшим застосуванням скидок та премій.

Оцінка провідних індикаторів регуляторного впливу на банківську діяльність банку з задовільним фінансовим станом та допустимим ступенем ризику настання банкрутства рекомендується здійснювати з використанням дохідного підходу (метод дисконтування грошових потоків), порівняльного підходу (метод ринку капіталу) та опційного підходу (модель Блека-Шоулза).

При цьому для стійких банків (високий клас фінансового стану) з мінімальним рівнем імовірності банкрутства (0,00-0,06) доцільно використовувати опційний підхід за моделлю Блека-Шоулза – можливе виникнення ситуації необґрунтованого завищення їх ринкової вартості.

Традиційні підходи (дохідний, витратний і порівняльний) до оцінки ринкової вартості банків мають певні обмеження. Для поєднання в собі переваг кожного з зазначених підходів доцільно більш активно використовувати метод реальних опціонів, який займає як би проміжне положення між традиційними підхо-

дами та враховує динаміку розвитку компанії і очікування інвесторів.

Найважливіша особливість моделі Блека-Шоулза полягає в його здатності оцінювати доцільність обраних менеджмент стратегій і всіх можливостей банку в швидко мінливих економічних умовах, що сприяє отриманню більш об'єктивних результатів його фінансового стану [12].

Згідно опціонних моделей вартість бізнесу представляється як вартість колл-опціону, складеного з активів і зобов'язань компанії. Опціонний метод на основі цих моделей може бути використаний для фінансової оцінки ринкової вартості банків, оскільки саме в цьому секторі активи і зобов'язання близькі за своїм значенням (в силу особливостей ведення бізнесу) в основному за рахунок залучених коштів [12].

Крім того, опціонні методи, на відміну від традиційних, не вимагають великих витрат часу для збору і обробки аналітичної бази, що дозволяє їх застосовувати як інструментарій експрес-аналізу фінансової діяльності банку. Наприклад, в разі зміни кон'юнктури фінансового ринку, при прийнятті регуляторних рішень, ефективність яких визначається динамікою ринкової вартості банку.

Завищені результати розрахунків по моделі Блека-Шоулза порівняно з оцінками за іншими підходами, як правило, обумовлені тим, що традиційні методичні підходи до оцінки ринкової вартості банку (дохідний, порівняльний, майновий) не враховують гнучкість бізнесу і можливість прийняття різних регуляторних рішень у відповідь на зміни зовнішнього середовища.

Важливою особливістю опціонного підходу до оцінки ринкової вартості банку з використанням моделі Блека-Шоулза при підвищенні ймовірності банкрутства (0,07-0,98) приводить до збільшення його ринкової вартості. Отриманий результат необхідно порівнювати з величиною ринкової вартості банку, визначеної в рамках традиційних підходів.

Стабільні банки з інтегральним показником фінансового стану від 0,88 до 0,93 (достатній клас банку за рівнем фінансового стану) віднесені еталонною матрицею до групи банків з помірним ризиком банкрутства в діапазоні значень рівня ймовірності банкрутства від 0,07 до 0,12 (допустимий ступінь ризику банкрутства). Для стабільних банків доречним стає використання дохідного підходу оцінки ринкової вартості з використанням методів дисконтування грошових потоків, як і до проблемних банків з інтегральним показником фінансового стану від 0,70-0,87 (критичний клас за рівнем фінансового стану).

Проблемні банки еталонною матрицею віднесені до групи банків із значним ризиком банкрутства в діапазоні значень рівня ймовірності банкрутства від 0,13 до 0,20 (допустимий ступінь ризику настання банкрутства).

Застосування дохідного підходу оцінки ринкової вартості стабільних і проблемних банків з використанням методу дисконтування грошових потоків дозволяє уникнути ситуації необґрунтованого завищення його ринкової вартості при збільшенні рівня ймовірності банкрутства від 0,07 до 0,98 оскільки підвищення ризику обумовлює збільшення ставки дисконтування.

Порівняльний підхід до оцінки ринкової вартості банку з використанням методу ринку капіталу згідно еталонної матриці, який можливо використовувати

для стійких і стабільних банків, не рекомендується застосовувати для проблемних банків.

Незважаючи на задовільний рівень фінансового стану і допустимий ступінь ризику настання банкрутства, порівняльний підхід відображає настрої ринку: результати оцінки ринкової вартості банку можуть стати дуже високими, коли ринок переоцінює подібні підприємства, або дуже низькими, коли ринок їх недооцінює.

Застосування порівняльного підходу для оцінки ринкової вартості проблемних банків стає недоцільним у зв'язку зі збільшенням похибки отримання її результату, яка відображає мультиплікативний зв'язок похибок невизначеності, з одного боку, динаміки його фінансового стану (може перейти як до групи стабільних банків так і до групи кризових). А, з іншого боку, похибкою невизначеності результату застосованого методу (на зростаючому ринку – високий результат, а на спадаючому ринку – низький).

Порівняльний підхід має суттєві переваги для значного поширення у практиці оцінки ринкової вартості банків, оскільки його використання не потребує складних розрахунків і широке застосування на практиці завдяки наступним позитивним характеристикам:

Оцінка ринкової вартості банку, як цільового критерію комплексного регуляторного впливу на банківську діяльність, з використанням методу ринку капіталу проводиться з меншою кількістю явних передумов та значно швидше ніж за допомогою методу дисконтування грошових потоків.

Метод ринку капіталу більш зрозумілий клієнтам і замовникам.

Метод ринку капіталу відображає поточний стан ринку, оскільки відображає відносну, а не внутрішню вартість.

Оцінка цільового критерію комплексного регуляторного впливу на діяльність кризових банків та банків-банкрутів з незадовільним фінансовим станом та недопустимим ступенем ризику настання банкрутства рекомендується здійснювати із застосуванням майнового підходу з використанням методу накопичення чистих активів з детальною переоцінкою портфелю кредитів та цінних паперів.

Кризові банки з інтегральним показником фінансового стану від 0,02 до 0,69 (недостатній клас банку за рівнем фінансового стану) віднесені еталонною матрицею до групи банків з високим ризиком банкрутства в діапазоні значень рівня ймовірності банкрутства від 0,21 до 0,98 (недопустимий ступінь ризику настання банкрутства). Для кризових банків доречним стає використання майнового підходу оцінки ринкової вартості з використанням методу накопичення чистих активів з детальною переоцінкою портфелю кредитів та цінних паперів, як і для банків-банкрутів з інтегральним показником фінансового стану від 0,00-0,01 (дефолтний клас банку за рівнем фінансового стану).

Банки-банкрути як дефолтний клас банків за рівнем фінансового стану віднесені еталонною матрицею до групи банків з максимальним ризиком настання банкрутства в діапазоні значень рівня ймовірності банкрутства від 0,99 до 1,00 (недопустимий ступінь ризику банкрутства).

На п'ятому етапі структурно-логічної схеми формування комплексного регуляторного впливу проводиться узгодження результатів оцінки провідних інди-

каторів конкретного оцінюваного банку з використанням методичних підходів (дохідного, порівняльного, опціонного і майнового) та застосованих методів (дисконтування грошових потоків, ринку капіталу, моделі Блека-Шоулза, накопичення активів).

Підсумковий висновок про значення цільового критерія комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність спирається на всю сукупність наявної аналітично-статистичної інформації і результатів її якісного аналізу являє собою не тільки певний висновок про ринкову вартість банку, а й деякі її межі.

Узгодження результатів, отриманих на основі дохідного, порівняльного та опціонного підходів рекомендується проводити із застосуванням чотирьох основних критеріїв важливості виміру ринкової вартості:

I. Можливість відобразити дійсні наміри потенційного інвестора і продавця.

II. Тип, якість, обсяг даних, на основі яких проводився аналіз.

III. Здатність параметрів, що входять до складу використаних підходів, враховувати кон'юнктурні коливання.

IV. Здатність методичного підходу враховувати специфічні особливості банку, що впливають на його вартість (масштаб діяльності, потенційна прибутковість).

Процедура узгодження результатів оцінювання включає наступну послідовність:

1. Визначається ступінь важливості кожного з критеріїв оцінки (I, II, III, IV), який враховує цілі оцінки, достовірність інформації та інші фактори. Сума ступенів становить 100%.

2. Для кожного з підходів визначається їх питома вага (y %), тобто наскільки повно кожен підхід відображає суть критерію. Сума ступенів відповідності становить 100%.

3. Встановлюються підсумкові вагові коефіцієнти для кожного з підходів за формулою:

$$B_n = \sum_{i=1}^4 K_i * t_j, \quad (1)$$

де B_n – підсумковий ваговий коефіцієнт для кожного з підходів;

K_i – ступінь важливості 1-го критерію в оцінці ринкової вартості;

t_j – питома вага кожного з підходів.

Матриця розрахунків вагових коефіцієнтів виміру представлена в табл. 5.

Таблиця 5

Матриця розрахунку вагових коефіцієнтів виміру ринкової вартості банку

Критерії		Адекватність підходів виміру ринкової вартості, %		
Номер	Важливість	дохідний	порівняльний	опціонний
I	0,4	40	40	20
II	0,2	60	20	20
III	0,1	20	40	40
IV	0,3	80	10	10
Всього:		54	27	19

Складено авторами емпіричним шляхом.

Експериментальні розрахунки узгодження результатів оцінки цільового критерію комплексного регуляторного впливу держави за розглянутою логічною схемою дозволяють з дуже великою точністю, наближеною до 100%, стверджувати, що об'єкти дослідження були правильно віднесені згідно еталонної матриці провідних індикаторів формування цільового критерія комплексного регуляторного впливу на банківську діяльність до відповідних груп банків за ризиком банкрутства (див. також табл. 2 першої статті).

Наведені в таблиці 6 вірогідності віднесення об'єктів дослідження до відповідної групи банків засвідчили, що лише ПАТ «ПУМБ», з ймовірністю 29% відноситься до четвертої групи, а з ймовірністю банкрутства 71% – до третьої групи банків за допустимим ризиком банкрутства.

Результати експериментальних розрахунків засвідчили, що ПАТ «КБ «Хрещатик» з ймовірністю 89%, за півроку до введення тимчасової адміністрації та при виконанні всіх економічних нормативів, можна було віднести до групи 5 (незадовільний фінансовий стан з максимальним ризиком банкрутства), а ПАТ «Піреус Банк МКБ» з ймовірністю 99% – до групи 1 (задовільний фінансовий стан з мінімальним ризиком банкрутства) (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень ризику настання банкрутства

Банк	Базова група	Група 5	Група 4	Група 3	Група 2	Група 1
Хрещатик	Група 5	0,8946	0,0817	0,0169	0,0000	0,0066
Піреус банк	Група 1	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,9999

Авторська розробка.

Якісні характеристики еталонної матриці на основі визначення не лише приналежності до певної групи банків за рівнем фінансового стану, але і зазначення рівня ймовірності банкрутства таким чином дозволяють застосування можливостей апарату нечіткої логіки. В можливій ситуації коли вірогідності віднесення банку до певної групи мають близькі значення, остаточне рішення про групу і клас банку за рівнем фінансового стану приймається з урахуванням інших критеріїв, зокрема, даних рейтингових агентств.

Виходячи з викладеного, ринкову вартість банку із задовільним рівнем фінансового стану та допустимим ризиком банкрутства ПАТ «Піреус Банк» доцільно розраховувати методом дисконтування грошових потоків, або методом ринку капіталу, або з використанням моделі Блека-Шоулза з подальшим узгодженням результатів.

Оцінку ринкової вартості банку з незадовільним рівнем фінансового стану та недопустимим ризиком банкрутства ПАТ «КБ «Хрещатик» доречно було б

здійснювати методом накопичення активів з детальною переоцінкою кредитного портфелю та портфелю цінних паперів.

Таким чином, оцінка цільового критерію комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність слугуватиме системно-надійним інтегральним індикатором, який дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення з боку власників, менеджерів та клієнтів щодо підтримання його ефективного функціонування та стабільного розвитку.

Одним з результатів алгоритму побудови комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків як цілісності стає реальна можливість підвищення результативності антикризового менеджменту, зокрема:

- кількісно визначати потенційний рівень фінансового стану та ступінь ризику настання банкрутства банку для обґрунтування необхідності проведення поточного та стратегічного коригування його діяльності;

- якісно визначити адекватність підходів виміру ринкової вартості завдяки застосуванню можливостей апарату нечіткої логіки;

- провести чітку класифікацію банків за ознаками фінансового стану та ступеню ризику настання їх банкрутства з визначенням специфічних особливостей кожної із груп і класів на основі систематичного проведення дискримінантного аналізу.

Висновки, рекомендації, пропозиції. У 2023 році чотири банки було визнано неплатоспроможними та розпочато їх ліквідацію. Наприкінці вересня залишилось 63 платоспроможні банки. У липні, відповідно до законодавства про санкції, відбулась передача у державну власність системно важливого Сенс Банк (3% активів сектору). Частка держбанків залишалась стабільно на високому рівні понад 53%. Частка чистих активів найбільших двадцяти банків становила 92,1%, непрацюючі кредити становили 45,6% кредитного портфеля. Зміцнення готівкового обмінного курсу, що зменшило дохідність валютних вкладів призвело до зниження обсягів валютних коштів фізичних осіб, найвідчутніше у Приватбанку (на 31%) та приватних фінустановах (на 19,4%). Відповідно знизилась обсяги купівлі безготівкової валюти для розміщення на депозит на 55,6% та депозити із захистом від зміни курсу – на 61,2% [13].

Національний банк України очікує подальшого погіршення якості кредитних портфелів та зростання відрахувань у резерви, проте на сьогодні все ще складно дати точні оцінки можливих кредитних збитків банківського сектору внаслідок поточної кризи, яка викликана пандемією.

Із серпня 2020 року тривають тестові розрахунки коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR). За результатами цих розрахунків національний регулятор найближчим часом остаточно затвердить початкове мінімальне значення нормативу, якого банки повинні будуть дотримуватися. Чинний норматив короткострокової ліквідності (Н6) поки що застосовуватиметься паралельно із NSFR [13].

В листопаді 2023 року завершена оцінка стану кредитних портфелів 20 найбільших банків із сумарною часткою понад 90% чистих активів всієї банківської системи. За її результатами встановлено, що сукупне корегування кредитного ризику становило близько 1% від його обсягу за даними банків, що свідчить про цілком адекватну оцінку банками потенцій-

них втрат кредитного портфеля та відображення пруденційних і фінансових резервів під знецінення кредитів.

У 2024 році запроваджується оцінка достатності внутрішнього капіталу (ІСААР): до 01 січня 2024 року банки мали розробити внутрішні документи щодо процесу ІСААР, а вже у травні 2024 року їм потрібно надати звіти про процес ІСААР у тестовому режимі [14].

Занепокоєння викликає збільшення питомої ваги депозитних сертифікатів та облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) у загальних активах банків. У другому кварталі 2023 року обсяги чистих активів банків збільшилися на 5,6%, переважно через зростання депозитних сертифікатів у Національного Банку України на 35,7%, найбільше в приватних та державних банках. Частка депозитних сертифікатів регулятора зросла на 4,2 в.п. у структурі чистих активів за одночасного зменшення частки кредитів суб'єктів господарювання, попри зростання обсягів використання державних програм підтримки [13].

Реальне банківське кредитування впало до 14,2% ВВП. При тому що 13% кредитного портфелю банків припадає на пільгові кредити на кшталт «5-7-9», які фінансуються з бюджету [15].

Ця політика Національного Банку України знайшла відображення у якісних та кількісних показниках вітчизняної дохідності банківської системи. Процентні доходи банків зросли на понад 50% у річному обчисленні. Найбільшу частку у процентних доходах становлять надходження від депозитних сертифікатів емітованих національним регулятором та ОВДП: 52% за квартал. Темпи зростання процентних доходів від суб'єктів господарювання сповільнилися до 19,3% у річному обчисленні, а процентні надходження від фізичних осіб і далі скорочувалися [13].

Такий дисбаланс активів банків ставить під загрозу дохідність банківської системи у разі згорання регулятором обсягів випуску депозитних сертифікатів, що може статися у разі скорочення поповнення ресурсів Національного Банку України за рахунок міжнародної фінансової допомоги.

Разом з цим, продовжується гармонізація національного банківського законодавства з європейськими стандартами регулювання банківської діяльності. Запроваджуються нові нормативи: LCRk – мінімально необхідний рівень ліквідності банківської групи для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію та NSFRk – мінімально необхідний рівень стабільного фінансування банківської групи на горизонті один рік.

Наприкінці 2023 року внесені зміни до інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні з метою уточнення економічних нормативів до пруденційних нормативів, що більш точно відповідатиме меті їх застосування та є черговим кроком до наближення нормативно-правових актів НБУ до стандартів Європейського Союзу [16].

Суттєвим доповненням до регуляторного впливу держави на банківську діяльність можуть стати результати дискримінантного аналізу їх фінансової стійкості і динамічні моделі прогнозування рівня ймовірності настання банкрутства в найближчі 2-3 роки.

Необхідно підкреслити, що для ефективного застосування методів прогнозування ймовірності банк-

рутства банків, які базуються на дискримінантних функціях, важливим є їх реалізація у динаміці, що досягається регулярним тестуванням на нових вибірках. Це забезпечить уточнення як параметрів дискримінантної моделі, які визначають ступінь значимості відповідного фінансового коефіцієнта так і перелік самих фінансових коефіцієнтів, які роблять найбільший внесок в розподільну силу моделі. Тобто, в залежності від стану зовнішнього та внутрішнього економічного середовища (рівня ділової активності, рівня процентних ставок, внутрішніх ресурсів банківської системи протидіяти кризовим явищам).

Хибність уявленнє про можливість побудувати дискримінантну функцію раз і назавжди хоча б із застосуванням як завгодно величезної вибірки, яка достовірно визначатиме ймовірність банкрутства підприємств яскраво показана у статті О. Кучмей. Він наводить суперечливі результати прогнозування банкрутства одного й того ж підприємства за вісьмома дискримінантними моделями: Е. Альтмана, Р. Ліса, Р. Таффлера, Г. Спрінгейта, У. Бівера, О. Терещенка, А. Матвійчука, Міністерства фінансів України [17].

Так, за моделлю Е. Альтмана – ймовірність банкрутства дуже висока (понад 80%), за моделлю Р. Ліса – низька ймовірність банкрутства, за моделлю Р. Таффлера – низька ймовірність банкрутства, за моделлю Г. Спрінгейта – відсутність ймовірності банкрутства, за моделлю О. Терещенка – існує загроза банкрутства, за моделлю У. Бівера – формування незадовільної структури балансу (висока ймовірність банкрутства), за моделлю А. Матвійчука – фінансовий стан задовільний і низька ймовірність банкрутства, за моделлю Мінфіну – найменша ймовірність дефолту.

Національний Банк України визначає клас позичальників з метою визначення їх ймовірності банкрутства на основі дискримінантних функцій, що містяться у Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями затвердженому ще у 2016 році [18].

На нашу думку, статичність дискримінантних функцій, які описують ймовірність банкрутства позичальників несе загрозу вірного розуміння дійсного стану кредитних портфелів банків і як наслідок, запізнення з боку регулятора та менеджменту банків у здійсненні заходів спрямованих на зменшення кредитного ризику [19].

Спроектвана авторами дискримінантна модель прогнозування ймовірності банкрутства банків при регулярному обрахунку дозволить:

По-перше, уникнути суб'єктивізму при виборі показників дискримінантної функції (фінансових коефіцієнтів);

По-друге, уточнити параметри дискримінантної моделі, які визначають ступінь значимості відповідного фінансового коефіцієнта в умовах динамічної зміни зовнішнього та внутрішнього економічного середовища;

По-третє, уникнути суб'єктивізму при трактуванні результату обрахунків інтегрального показника фінансового стану банку (наприклад за моделлю Е. Альтмана, якщо значення $Z < 1,8$ – тоді ймовірність банкрутства дуже висока (понад 80%), $1,81 < Z < 2,7$ – висока (від 40% до 50%), $2,71 < Z < 2,99$ – можлива (від 15% до 20%), $Z > 3$ – дуже низька), оскільки замість діапазону розсіювання його значень наша модель опе-

рує конкретним значенням коефіцієнта ймовірності банкрутства.

По-четверте, за допомогою програмного комплексу зробити цей процес зручним та швидким, що дозволить проводити тестування різноманітних фінансових коефіцієнтів, які пропонуватимуться вченими, регулятором, менеджментом банків та банківськими асоціаціями з метою визначення їх впливу на дискримінаційну силу моделі.

На жаль, використання методів дискримінантного аналізу і моделювання діяльності українських банків стає не доречним у форм-мажорних обставинах. В умовах збройної агресії Росії проти України з 24 лютого 2022 року бувши стабільним за рівнем фінансового стану і мінімальним ризиком настання банкрутства, харківський МЕГАБАНК 21 липня 2022 року був вимушено визнаний НБУ неплатоспроможним. І це не зважаючи на участь відомих акціонерів в уставному капіталі МЕГАБАНКУ: Європейський банк реконструкції і розвитку (ЕБРД) – 15%, Німецького банку розвитку (КІВ) – 15%, Міжнародної Фінансової Корпорації (ІФК) – 6,02%, ще 3,09 % уставного капіталу МЕГАБАНКУ, клас якого згідно еталонної матриці був визначений як високий за рівнем фінансового стану і стресо-стійким за рівнем настання банкрутства, належало більш чим 240-ка юридичним особам – резидентам і нерезидентам.

МЕГАБАНК був універсальним комерційним банком, який надавав повний спектр фінансових послуг, як корпоративним, так і фізичним особам.

Напрошується висновок щодо необхідності одержавлення провідних українських банків в період повоєнного відновлення національної економіки.

Таким чином, в сучасних умовах доцільним стає надання Міністерству фінансів України повноваження щорічного, а у повоєнний період щоквартального оцінювання фінансового стану і ступеня настання банкрутства банків з використанням методів дискримінантного аналізу і моделювання їх діяльності.

Кінцевим призначенням комплексного регуляторного впливу держави на банківську діяльність згідно еталонної матриці стануть узгоджені з Міністерством фінансів України конкретні заходи Національного банку України щодо підвищення фінансової стійкості і стабільності банків зі збереженою і позитивною динамікою їх ринкової вартості.

Список використаних джерел

- Осадча Н. В., Артеменко Д. М. Оцінка цільового критерію та провідних індикаторів регуляторного впливу у банківському секторі. *Управління економікою: теорія та практика*: зб. наук. пр. Київ: ІЕП НАНУ, 2020. С. 68-81. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.68-81>.
- Артеменко Д. М. Оцінка провідних індикаторів регуляторної політики держави у банківському секторі. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1. С. 147-152. URL: <http://www.venu-journal.org/download/2021/1/20-Artemenko.pdf>. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).147-152](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).147-152).
- Національний стандарт № 1 «Загальні заходи оцінки майна і майнових прав»: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1440. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text>.

4. Про затвердження Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна»: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 р. № 1442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF>.

5. Про затвердження Національного стандарту № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 р. №1655. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-%D0%BF>.

6. Мендрул О. Г. Управління вартістю підприємств: монографія. Київ: КНЕУ, 2002. 272 с.

7. Артеменко Д. М. Удосконалення методів дохідного, витратного та порівняльного підходів при фінансовій оцінці активів банку в кризових умовах. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 2(44). С. 115-128.

8. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: монографія. Харків: ХНАМГ, 2006. 380 с.

9. Микерин Г. И., Гребенников В. Г., Нейман Е. И. Методологические основы стоимости имущества. М.: Интерреклама, 2003. 542 с.

10. Попков В. П., Евстафьева Е. В. Оценка бизнеса. Схемы и таблицы. СПб.: Питер, 2007. 240 с.

11. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.

12. Артеменко Д. М. Розвиток моделі Блека-Шоулза при оцінці ринкової вартості банку у вітчизняних умовах. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2(34). С. 83-90.

13. Огляд банківського сектору, серпень 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-08.pdf?v=6.

14. Національний банк підсумував перший етап оцінки стійкості банківської системи в умовах воєнного часу та нагадав про регуляторні вимоги до банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-otsiniv-pidsumki-pershogo-etapu-otsinki-stiykosti-bankivskoyi-sistemi-v-umovah-voennogo-chasu-ta-nagadav-pro-regulyatorni-vimogi-do-bankiv>.

15. МВФ вимагає покінчити із сертифікатами НБУ раз і назавжди, або 100 питань регулятору. URL: <https://mind.ua/openmind/20267287-nota-bene-opoloviniti-podatok-na-pributok-bankiv-ce-lishe-piv-spravi>.

16. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/page#Text>.

17. Кучмей О. В. Моделювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі ПАТ «Будівельна корпорація «УкрБуд»). *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6037>.

18. Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої

здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара: Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2016 р. № 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16#Text>.

19. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Національного банку України від 30.06.2016 р. №351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.

References

1. Osadcha, N. V., Artemenko, D. M. (2020). Otsinka tsilovoho kryteriiu ta providnykh indykatoriv rehuliatornoho vplyvu u bankivskomu sektori [Assessment of the Target Criterion and Leading Indicators of Regulatory Influence in the Banking Sector]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka. Chumachenkivski chytannia – Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals*, pp. 68-81. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.68-81> [in Ukrainian].

2. Artemenko, D. M. (2021). Otsinka providnykh indykatoriv rehuliatornoj polityky derzhavy u bankivskomu sektori [Assessment of Leading Indicators of State Regulatory Policy in the Banking Sector]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (40), pp. 147-152. Retrieved from <http://www.venu-journal.org/download/2021/1/20-Artemenko.pdf>. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).147-152](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).147-152) [in Ukrainian].

3. Natsionalnyi standart № 1 «Zahalni zakhody otsinky maina i mainovykh prav»: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 veresnia 2003 r. № 1440 [National standard No. 1 "General measures of valuation of property and property rights": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 10, 2003 No. 1440]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho standartu № 2 «Otsinka nerukhomoho maina»: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.2004 r. № 1442 [On the approval of National Standard No. 2 "Real Estate Appraisal": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 28, 2004 No. 1442]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho standartu № 3 «Otsinka tsilisnykh mainovykh kompleksiv»: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.11.2006 r. №1655 [On the approval of National Standard No. 3 "Evaluation of integrated property complexes": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 29, 2006 No. 1655]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-%D0%BF> [in Ukrainian].

6. Mendrul, O. H. (2002). Upravlinnia vartistiu pidpriemstv [Enterprise cost management]. Kyiv, KNEU. 272 p. [in Ukrainian].

7. Artemenko, D. M. (2016). Udoskonalennia metodiv dokhidnoho, vytratnoho ta porivnialnoho pidkhodiv pry finansovii otsintsi aktyviv banku v kryzovykh umovakh [Improvement of methods of income, expenditure and comparative approaches in the financial assessment of bank assets in crisis conditions]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2(44), pp. 115-128 [in Ukrainian].

8. Momot, T. V. (2006). Vartisno-orientovane korporatyvne upravlinnia: vid teorii do praktychnoho vprovadzhennia [Value-oriented corporate management: from theory to practical implementation]. Kharkiv, KhNAMH. 380 p. [in Ukrainian].
9. Mikerin, G. I., Grebennikov, V. G., Neyman, Ye. I. (2003). Metodologicheskiye osnovy stoimosti imushchestva [Methodological foundations of property value]. Moscow, Interreklama. 542 p. [in Russian].
10. Popkov, V. P., Yevstaf'yeva, Ye. V. (2007). Otsenka biznesa. Skhemy i tablitsy [Business assessment. Charts and tables]. SPb., Piter. 240 p. [in Russian].
11. Pro zasady derzhavnoi rehuliatornoï polityky u sferi hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 11.09.2003 r. № 1160-IV [On the principles of state regulatory policy in the field of economic activity: Law of Ukraine dated September 11, 2003 No. 1160-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> [in Ukrainian].
12. Artemenko, D. M. (2016). Rozvytok modeli Bleka-Shoulza pry otsintsi rynkovoï vartosti banku u vitchyznianskykh umovakh [The development of the Black-Scholes model in assessing the market value of a bank in domestic conditions]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menezhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyan University of Management and Business*, 2(34), pp. 83-90 [in Ukrainian].
13. Ohliad bankivskoho sektoru, serpen 2023 r. [Review of the banking sector, August 2023]. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-08.pdf?v=6 [in Ukrainian].
14. Natsionalnyi bank pidsumuvav pershyi etap otsinky stiikosti bankivskoi systemy v umovakh voïennoho chasu ta nahadav pro rehuliatorni vymohy do bankiv [The National Bank summarized the first stage of assessing the stability of the banking system in wartime conditions and reminded of the regulatory requirements for banks]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyi-bank-otsiniv-pidsumki-pershogo-etapu-otsinkystiikosti-bankivskoyi-sistemi-v-umovah-voïennogo-chasu-ta-nagadav-pro-regulyatorni-vimogi-do-bankiv> [in Ukrainian].
15. MVF vymahaie pokinchty iz sertyfikatomy NBU raz i nazavzhdy, abo 100 pytan rehuliatoru [The IMF demands an end to NBU certificates once and for all, or 100 questions to the regulator]. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20267287-nota-bene-opoloviniti-podatok-na-pributok-bankiv-ce-lishe-piv-spravi> [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: Postanova Natsionalnogo banku Ukrainy vid 28.08.2001 r. № 368 [On the approval of the Instructions on the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine: Resolution of the National Bank of Ukraine dated August 28, 2001 No. 368]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/page#Text> [in Ukrainian].
17. Kuchmei, O. V. (2017). Modeliuвання ymovirnosti bankrutstva pidpriemstva (na prykladi PAT «Budivelna korporatsiia «UkrBud») [Modeling the probability of bankruptcy of an enterprise (on the example of PJSC "Construction Corporation "UkrBud")]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6037> [in Ukrainian].
18. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia otsinky finansovoho stanu potentsiinoho benefitsiara investytsiinoho proektu, realizatsiia yakoho peredbachaietsia na umovakh finansovoi samookupnosti, a takozh vyznachennia vydu zabezpechennia dlia obsluhovuvannia ta pohashennia pozyky, nadanoi za rakhunok koshtiv mizhnarodnykh finansovykh orhanizatsii, obsluhovuvannia yakoi zdiisniuvatymetsia za rakhunok koshtiv benefitsiara: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 14.07.2016 r. № 616 [On the approval of the Procedure for assessing the financial condition of a potential beneficiary of an investment project, the implementation of which is expected to be financially self-sufficient, as well as determining the type of security for servicing and repaying a loan provided at the expense of international financial organizations, the servicing of which will be carried out at the expense of the beneficiary: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated July 14, 2016 No. 616]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16#Text> [in Ukrainian].
19. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy: Postanova Natsionalnogo banku Ukrainy vid 30.06.2016 r. № 351 [On the approval of the Regulation on the determination by banks of Ukraine of the amount of credit risk for active banking operations: Resolution of the National Bank of Ukraine dated June 30, 2016 No. 351]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.12.2023

Формат цитування:

Артемченко Д. М., Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Методологічні основи формування комплексного регуляторного впливу держави на діяльність банків. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 2 (45). С. 138-150. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2\(45\).138-150](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2(45).138-150)

Artemenko, D. M., Shynkaryuk, O. V., Stolyarov, V. F. (2023). Methodological Basis for the Formation of the Complex Regulatory Influence of the State on the Activity of Banks. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (45), pp. 138-150. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2\(45\).138-150](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2(45).138-150)